

ספר במדבר מחצית ב פרקים ל - לו

פרשת מטות				
נושא	פרק	תכנים מרכזיים והדגשים	ד"ה רש"י	נקודות והצעות למורה; פסוקים לשינון
הנדרים (1-2)	ל	<p>א-ג: תקפו של נדר היוצא מפי האדם: אם אדם נדר לאסור על עצמו דבר מה – הריהו אסור בדבר זה, ואם עבר עליו עובר בלא תעש, שנאמר: "אִישׁ כִּי יִדַּר נָדַר לֵה'.. לֹא יַחַל דְּבָרוֹ כְּכֹל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה".</p> <p>ד-ו: הפרת נדר על ידי אב: נערה שנדרה נדר בבית אביה, הנדר יחול ("יקום") רק אם אביה לא הפר ("הניא") אלא שמע ו"החריש", אולם אם האב הפר את הנדר – הנדר מופר ("לא יקום").</p> <p>ז-טז: דינים נוספים בדבר הפרת נדרי אשה ארוסה ונשואה</p> <p>יז: פסוק סיום – "אלה החקים.."</p>	<p>ג "לא יחל דברו" פירוש מילה משמעותית להבנת הפסוק</p>	<p>הנדרים – הרחבה: בחז"ל ובהלכה ישנו יחס מחמיר מאד בענין הנדרים, וחכמים הורו להתרחק מהם על מנת שלא יכניס אדם עצמו למצב שבו יחלל את דבריו, ומכאן אפשר ללמוד על הערך הגדול של המילים היוצאות מן הפה.</p> <p>גם בספר דברים (פרק כג פס' כג) הזהירה התורה בחומרה על ענייני נדרים: "וּכִי תַחְדַּל לְנַדַּר לֹא יִהְיֶה בְּךָ חֵטָא: מוֹצֵא שְׁפִתְךָ תִּשְׁמֵר וְעִשִׂיתָ..", ובספר קהלת (פרק ה פס' ג-ד) הזהיר שלמה המלך ע"ה: "את אשר תידור – שלם! טוב אשר לא-תדור, משתדור ולא תשלם", ורבי מאיר אומר: "טוב מזה ומזה שלא תידור כל עיקר". ובשולחן ערוך (יורה דעה, סימן רג) נפסק: "אל תהי רגיל בנדרים" וכן: "צריך ליזהר שלא ידור שום דבר ואפילו צדקה אין טוב לידור, אלא: אם ישנו בידו - יתן מיד, ואם לאו - לא ידור עד שיהיה לו, ואם פוסקים צדקה (מנהג המקום להתנדב לעתיד) , וצריך לפסוק עמהם, יאמר "בלי נדר".</p> <p>"הפרת נדרים" ו"התרת נדרים" בפרקנו מפורשת האפשרות להפר נדר, על ידי האב או הבעל, אולם חז"ל הוסיפו את האפשרות להתיר נדר על ידי חכם, וכך דרשו: "לא יחל דברו" (פס' ג) - "הוא אינו מוחל, אבל אחרים מוחלים לו" (תלמוד בבלי, חגיגה י'). כלומר: בית הדין, או חכם, יכולים להתיר נדר. הנדר מופר על ידי "פתח" שמוצא החכם, היינו פרטים או נסיבות, שאילו היה הנדר מודע להם בשעת הנדר – לא היה נדר, וממילא הנדר יסודו בטעות. ישנם סיפורים רבים ושונים על ענין התרת נדר, ומהמפורסמים שבהם נדרו של כלבא שבוע, שהדיר את רחל מנכסיו, ואחר כך בא ושאל על נדרו (בבלי, נדרים נ. ; כתובות סג:).</p> <p>התרת הנדרים המפורסמת ביותר היא תפילת "כל נדרי" הנאמרת בכניסת יום כיפור, ובה מתירים את הנדרים של הציבור שנאמרו במשך השנה.</p>

א-יב: המלחמה - הקב"ה מצוה את משה לנקום את נקמת בני ישראל מאת מדין (ר' הצעות למורה); בחירת צבא הלוחמים - אָלֶף לַמָּטָה, כאשר בראש המחנה יוצא פנחס עם ארון הברית; **תוצאות המלחמה** - הריגת המלכים והלוחמים הגברים, הנשים הטף והרכוש - נלקחו בשבי.

יב-כ: השבי והשלל באים לפני משה ואלעזר: **השבי** - משה קוצף על החייאת הנשים הבוגרות, שהיו אלו שהוציאו לפועל את עצת בלעם להחטיא את ישראל ולהאבידם (פס' טז).

כא-כד: טהרת השלל - מכיון שחפצי השלל באו מעובדי עבודה זרה, הם נדרשו לטהרה לפני שאפשר יהיה להשתמש בהם. אלעזר הכהן מלמד את "חַקַּת הַתּוֹרָה" - דיני טהרת כלי המתכות: "כָּל דְּבַר אֲשֶׁר יְבֵא בְּאֵשׁ - תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ" (כגון סירים או שיפודים: כל כלי לפי צורת שימושו אם בחמין ואם בליבון - רש"י, פס' כג) "וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יְבֵא בְּאֵשׁ - תַּעֲבִירוּ בַּמַּיִם" (בטבילה, כגון צלחות וכוסות).

כה-מו: **חלוקת השלל** בין הקהל ללוחמים על פי ציווי ה': "וְחֵצִית אֶת הַמִּלְקוֹם בֵּין תַּפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיִּצְאִים לְצַבָּא וּבֵין כָּל הָעֵדָה". העם מפריש מחלקו חלק ("אַחֲזֵז") אחד מחמישים. חלק זה ניתן ללויים; יוצאי הצבא מפרישים חלק אחד מחמש מאות, וחלק זה ניתן לאלעזר הכהן.

מח-נד: **נדבת מפקדי הצבא**: לאחר שנתנו את החלק שהיה חובה עליהם, התנדבו ובאו השרים הממונים

ב "מאת המדינים" שאלת רש"י ושתי תשובותיו
ג "וידבר משה" מעלתו של משה
ה "וימסרו" לשון נפעל - על כרחן, ללמד כמה חביבים רועי ישראל על צאנם

כדאי להטרים להוראת הפרק את המידע מפסוק טז. המהווה רקע לפרק כולו. פסוק זה מגלה כי החטא הקשה בבעל פעור (פרק כה פסוקים א-ג) היתה מזימה מתוכננת של המדיינים בעצת בלעם הרשע, כדי להחטיא את עם ישראל בכדי שיכלו וימותו. הנשים - היו הראשונות להכשיל ולהחטיא.

מי היו הלוחמים? בפסוקים ג-ו מאריכה התורה בתיאור בחירת הלוחמים, ולא בכדי. ישנו קשר בין מטרת המלחמה לבחירת הלוחמים. מכיון שמדובר במלחמה על רקע רוחני, ארגון הצבא לא נעשה רק כדי להציב כח פסי שקול לצבא מדין. למערכה נבחרו "אנשים" - אנשי מעלה, צדיקים (רש"י) אשר הונהגו על ידי פנחס הכהן, ובליווי ארון הברית ("כלי הקדש" - רש"י). ורמב"ן כתב: "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלְפֵי לַמָּטָה - לא שלח שם כל עם הצבא, ואע"פ שהיו המדיינים עם רב והערים בצורות גדולות מאד. והטעם כי הנכשלים בבנות מואב היו רבים ואינם ראויים לנקמת ה', על כן בחרו אנשים צדיקים וידועים לשבטיהם...". בסיום הפרק נראה שוב את מעלת אנשי המלחמה אשר הביאו תרומה מיוחדת למשכן, משלל המלחמה, מתוך הכרת תודה לה'.

"וְכָלִי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ" (פס' ו) פסוק זה מחזיר אותנו לשני פרטים חשובים בפרק י': 1. השימוש בחוצרות במסע העם ובמלחמות (שם, פס' א-י) 2. הקריאה לפני מסע הארון "קוּמָה ה' וַיַּצֵּא אֶלְבֵּיךָ וַיַּנְסֵנוּ מִשְׁנַאֲיֶיךָ מִפְּנֵיךָ" (שם, פס' לה-לו) . פנחס יצא בראש הצבא עם ארון הברית, כאשר הכהנים תוקעים בחוצרות לקראת המערכה, כנאמר בפרק י': "וַנִּזְכְּרָתֶם לִפְנֵי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם וְנִשְׁעַתֶּם מֵאֲבִיכֶם".

למעוניינים להרחיב אפשר ללמוד את ד"ה ברש"י לפסוק ח - הד"ה הראשון מסביר את מקומו של "בלעם בן בעור" בקרב מלכי מדין - "בלעם הלך שם ליטול שכר", וכן ד"ה "בחרב" (פס' ח) - "הוא בא והחליף אומנתו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם ע"י תפלה ובקשה, ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב"

מדוע רק כעת נדרשו אנשי הצבא "להרים מכס" לשבט לוי? והלא היו מלחמות נוספות בעבר הירדן? הרמב"ן מסביר כי לא היה מקום להוסיף מעשר מיוחד משלל המלחמות על ארץ ישראל, כולל הגלעד והבשן שהם נחלת שנים וחצי השבטים, אולם מלחמת מדין היתה מלחמה נבדלת ועל כן נדרשו ישראל להרים תרומה מיוחדת

<p>"מכס" ללויים: "גם המכס הזה מפני שהיה השלל הזה מנקמת ה' בארץ לא להם, אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללויים מהם כלום..".</p> <p>חלוקת השלל על פי ה' בין כל אנשי העם מלמדת כי השלל איננו רכוש פרטי של המנצח, וכי "לא בכח יגבר איש (שמ"א, ב) ". הנצחון מאת ה', ושלל המלחמה שייך לעם ישראל.</p> <p>הגעת כלים טהרת כלי ע"ז במלחמת מדין היא המקור למה שאנו מכירים בהכשרת הכלים בפסח, והעקרון – זהה: "כדרך תשמישו – הגעלתו" (רש"י, פס' כג), והוא הכלל המוכר בלשון התלמוד: "יכולעו כך פולטו". כלומר: באותה הצורה שטעם האיסור נבלע בתוך הכלי - כך הוא יפלט: אם בישלו בו במים רותחים, צריך להגעילו במים רותחים, אם בצליה על האש – צריך ליבון על ידי האש וכו'. ילדים יכולים לספר אם ראו פעולות אלו.</p> <p>חלוקת השלל על ידי דוד במלחמת צקלג בספק שמ"א מסופר על דיון שעורכים אנשי דוד לאחר שפשטו על גדוד העמלקי שהיכה את עירם - צקלג (פרק ל' פס' כב-כה). "וַיַּעַן כָּל אִישׁ רֵעַ וּבְלִיעַל מֵהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִמּוֹ וַיֹּאמְרוּ: וַיַּעַן אֲשֶׁר לֹא הָלְכוּ עִמֵּי לֹא נָתַן לָהֶם מֵהַשָּׁלַל.. וַיֹּאמֶר דָּוִד לֹא תַעֲשׂוּ כֵן אִתִּי... כִּי כָחֵלֵק הַיָּרֵד בַּמִּלְחָמָה וְכַחֲלֵק הַיֹּשֵׁב עַל הַכְּלִים יִחְלְקוּ". אמנם, בפרקנו עם ישראל איננו "ישב על הכלים" ועדיין חולק בשלל "...ככה היה ראוי שהעדה ששלחו אותם במקומם ושזכותם עמד להם בעת צרתם והתפללו בעדם, שיזכו בחצי האחר מהשבי והמלקוח" (אברבנאל). שני הפרקים, בתורה ובנביא, נלמדים בסמיכות זמנים, וכדאי להסב את תשומת לב התלמידים לקשר ביניהם.</p>		<p>"הַפְּקָדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא" להתנדב כלי זהב לתרומת המשכן. נדבה זו היא נדבת תודה על כי "לא-נִפְקָד מִמֶּנּוּ אִישׁ" - איש מהלוחמים לא מת במלחמה. כלים אלו הובאו אל אהל מועד להיות "זָכְרוֹן לְבְנֵי-יִשְׂרָאֵל לְפָנָי ה'" (שעשו מהם כלי שרת לציבור - רמב"ן).</p>	
<p>איתור ביטויים המראים את חומרת התגובה של משה בפס' ה-טו, ובעיקר בפסוקים יד-טו "תִּרְבּוּת אֲנָשִׁים חֲטָאִים", "לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף ה'", "כִּי תִשׁוּבֵן מֵאֲחֵרֶיךָ", "וְשִׁחַתְּם לְכָל-הַעָם הַזֶּה".</p> <p>אפשר להפוך את הלימוד ולהתחיל באיתור הביטויים הללו, ומתוך כך נשאל: מה יש בבקשתם של בני ראובן וגד שיכול לעצור את כל תהליך הכיבוש? ואז נאתר את שתי הטענות של משה (1). "האחיכם יצאו למלחמה ואתם תשבו פה?" 2. "ולמה תניאון – שיהיו העם סבורים שהם יראים מלעבור וייכנס מורך בליבם)</p>	<p>ז' "ולמה תניאון" ביאור המילה והענין</p>	<p>א-טו: הבקשה הראשונה הרקע – מצוקת המרעה של בני גד ובני ראובן: "ומקנה רב...עצום מאד, ומנגד - תכונתה של ארץ הגלעד: "והנה המקום מקום מקנה"; הבקשה: הצגת הרקע לבקשה, איתור שני חלקי הבקשה (פס' ה): 1. "יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה" 2. "אל תעברנו את הירדן"; התגובה: שתי הטענות – א. התמיהה- "האחיכם, יבאו למלחמה ואתם</p>	<p>לב</p>

תִּשְׁבוּ פה"?! ב. האשמת בני גד ובני ראובן "לְמָה תִּנְיִאוּן אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כשם שהמרגלים הניאו "אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" את לב" וגרמו להם לגזירת הנידודים. (תניאון" - תסירו לבם מעבור שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם" - רש"י);

טז-כז: הבקשה החוזרת: איתור השינוי בבקשה החדשה: "וְאֶנְחֵנוּ נַחֲלֵךְ חֲשִׁים (במהירות)", "לא נשוב אֶל בְּתִינוּ עַד הַתְּנַחַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ"; הבקשה היא לבנות כעת ערים לנשים ולטף וגדרות צאן, אולם להתנחל בפועל רק לאחר הכיבוש וההתנחלות של כל עם ישראל בעה"י המערבי; משה מסכים לבקשה – אִם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה.. וְהִיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאֶחְזָה"

כח-לב: ההתחייבות בפני מנהיגי העם - "אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, הַיֹּשֵׁעַ בֶּן-נֹון וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמִּטּוֹת"; משה מנסח את הדברים בתנאי ברור ומפורש: "אִם יַעֲבְרוּ בְנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּבֵן.. כָּל-חַלוּץ לְמַלְחָמָה - וּנְתַתֶּם לָהֶם אֶת אֶרֶץ הַגְּלָעָד לְאֶחְזָה.. וְאִם לֹא יַעֲבְרוּ חַלוּצִים - וְנֶאֱחָזוּ בְּתַכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן"; בני גד וראובן מקבלים את התנאי.

לג- מב: ההתיישבות בעבר הירדן המזרחי משה נותן את עבר הירדן המזרחי לבני גד ולבני ראובן, וכן לחצי שבט המנשה; השבטים בונים ערים בנחלותיהם; משפחות מבני מנשה נתקלים במלחמות כנגד שבטי האמורי ויורשים את ארצם

"עטרות ודיבון" פסוק ג הוא פסוק מיוחד משום שיש בו רק שמות מקומות כך שה"תרגום" זהה למקור. אף על פי כן אומרת הגמרא (מסכת ברכות, דף ח ע"ב): "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו עטרות ודיבון". הדבר מלמד כמובן על העקרון של חשיבות קריאת התרגום בקביעות. זו היא הזדמנות להציג בפני התלמידים את דמותו של אונקלוס ואת מפעלו הגדול – "תרגום אונקלוס" המודפס בחומשים רבים.

"תנאי בני גד ובני ראובן" הנוסח המפורט והמבורר שהציג משה רבינו בפני השבטים נקרא: **"תנאי כפול"**. כלומר: מפרטים את שני צדדי התנאי באופן מפורט – "אם...ואם לא...". חז"ל למדו זאת להלכה כדגם להצגה נכונה של תנאי, במקומות שונים – "כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן – אינו תנאי".

נחלת שנים וחצי השבטים הוא מושג שיש להכירו גם בייצוג ה**גיאוגרפי** – נחלות שנים וחצי השבטים על מפת עבר הירדן המזרחי